TEATR HÁM MUZÍKA

MUZÍKA KÓRKEM ÓNERI HÁM ONÍŃ RUWXÍY TÁSIRI

R.Abdullaev – *oqıtıwshı*
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat instituti Nókis filialı

Tayanch so‘zlar: musiqa san’ati, ijtimoiy ahamiyat, ma’naviy tarbiya, estetik did, milliy meros, xalq qo‘shiqlari, yosh avlod, maqom, ma’naviy ta’sir, musiqa ta’limi.

Ключевые слова: музыкальное искусство, социальное значение, духовное воспитание, эстетический вкус, национальное наследие, народные песни, подрастающее поколение, маком, духовное воздействие, музыкальное образование.

Key words: musical art, social significance, spiritual education, aesthetic taste, national heritage, folk songs, young generation, maqom, spiritual influence, music education.

Muzıka kórkem óneri adamzat mádeniyatınıń eń áyyemgi hám eń áhmiyetli kórinislerinen biri. Ol insan sezimlerin bildiriw, ruwxıy dúnyasın bayıtıw hám ruwxıy jetilisiwinde úlken áhmiyetke iye. Ázelden muzıka adamlardıń quwanıshlı hám qayǵılı demlerinde joldas bolıp kelgen. Ol tek estetikalıq zawıq deregi emes, al tárbiya, ruwxıy-ádep-ikramlılıq jetilisiw, sociallıq birlikti támiyinlewshi kúsh sıpatında da qádirlenedi.

Búgingi globallasıw sharayatında milliy qádiriyatlardı qásterlep saqlaw, jas áwladtı bárkamal insan etip tárbiyalawda muzıka kórkem óneriniń áhmiyeti jáne de artıp barmaqta. Sonlıqtan, muzıka tek ǵana kórkem óner tarawı emes, al bilimlendiriw, tárbiya hám ruwxıy-aǵartıwshılıq processlerdiń de áhmiyetli quramlıq bólegine aylanǵan. Muzıka kórkem óneriniń tamırları áyyemgi dáwirlerge barıp taqaladı. Adamzat jámiyeti qáliplesken dáslepki basqıshlarda muzıka áyyemgi saz ásbablar, qosıq hám ritmikalıq háreketler járdeminde júzege kelgen. Arxeologiyalıq tabılmalar sonı kórsetedi, adamlar tábiyat qubılıslarına eliklep, nama dóretiwge umtılǵan. Shıǵıs xalıqlarında, sonıń ishinde, Ózbekstanda muzıka áyyemnen áhmiyetli mádeniy qubılıs bolıp kelgen. Maqam kórkem óneri, xalıq qosıqları, dástan hám baqsıshılıq dástúrleri xalqımızdıń bay muzıkalıq miyrasınan dárek beredi. Máselen, "Shashmaqom" tek ǵana ózbek emes, al pútkil Oraylıq Aziya xalıqlarınıń mádeniy miyrasınıń biybaha esteligi esaplanadı. Batıs dúnyasında bolsa muzıka kórkem óneri grek hám rim dáwirinen baslap rawajlanıp, keyin ala Evropa oyanıw dáwirinde jańa basqıshqa kóterildi. Klassikalıq muzıka kórkem óneri wákilleri - Mocart, Betxoven, Bax sıyaqlı kompozitorlar jáhán muzıka mádeniyatınıń shoqqısına kóterildi. Muzıka kórkem óneri insan ruwxıy dúnyasına tikkeley tásir etedi. Saz hám ritm insannıń keypiyatın kóteriwi, oǵan quwanısh baǵıshlawı, qayǵıların jeńillestiriwi múmkin. Sol sebepli muzıka ruwxıy kúsh baǵıshlaw quralı sıpatında da áyyemnen qollanılǵan. Muzıka jámiyetlik birlikti támiyinlewde de áhmiyetli qural esaplanadı. Xalıq qosıqları, máresim nama qosıqları adamlardı birlestirgen, olardıń milliy ózligin bekkemlewge xızmet etken. Máselen, lapar hám yalla qosıqları xalqımızdıń turmıs tárizinde keń orın iyelegen. Sonday-aq, muzıka jas áwladtı estetikalıq tárbiyalawdıń eń nátiyjeli quralı bolıp tabıladı. Mektep hám mektepke shekemgi bilimlendiriw shólkemlerinde muzıka sabaqları balalarda estetikalıq talǵam, ritmikalıq sezim, ırǵaqtı seziw qábiletin rawajlandıradı. Bul bolsa olardıń dóretiwshilik pikirlewi hám kózqarasın bayıtıwǵa járdem beredi.

Muzıka kórkem óneri insaniyat tariyxında tek estetikalıq zawıq beriwshi emes, al jámiyet turmısınıń túrli tarawlarına tásir kórsetiwshi faktor sıpatında da qaraladı. Hárbir xalıqtıń milliy qádiriyatları, dástúrleri hám mádeniy miyrası, bárinen burın, muzıka arqalı áwladtan-áwladqa jetip baradı. Usı jaǵınan, muzıka kórkem óneri jámiyetlik birlikti bekkemlew, milliy ózlikti saqlaw hám ruwxıy jetiklikke erisiwde sheksiz áhmiyetke iye. Insannıń ruwxıy dúnyası quramalı bolıp, onı qáliplestiriwde muzıkanıń ornı sheksiz.

Saz hám ritmler insannıń ishki dúnyasına tez sińip baradı, keypiyatın kóteredi, tınıshlıq yamasa ilham bağıshlaydı. Sol sebepli áyyemnen muzıka túrli keselliklerdiń aldın alıwda da qollanılǵan. Máselen, shıǵıs medicinasında neytral, tınısh namalardı tıńlaw arqalı táshwishti kemeyttiriw, júrek urıwın turaqlastırıw tájiriybesi bolǵan.

Búgingi kúnde de psixologiya hám muzıka terapiyası tarawlarında nama hám qosıqlar ruwxıy kúsh quwat bağıshlamaqta. Stressti kemeytiw, balalarda sóylew hám pikirlewdi rawajlandırıw, kekselerde yadtı bekkemlewde muzıka ayrıqsha nátiyje kórsetedi. Muzıka jámiyetti birlestiriwshi kúsh sıpatında da áhmiyetli orın tutadı. Xalıq qosıqları, lapar hám yalla, máresim nama-qosıqları adamlardı jıynap, bir maqset átirapında birlestirgen. Nawrız, zúráát bayramları, toy tamashalarda nama-qosıqlar adamlar arasında awızbirshilik keypiyatın kúsheytken.

Milliy muzıka xalıqtıń tariyxın, arzıw-niyetlerin, turmıslıq tájiriybesin ózinde sáwlelendiredi. Sonlıqtan milliy nama-qosıqlardı qásterlep saqlaw hám úgit-násiyatlaw milliy ózlikti saqlawda, jaslardı watansúyiwshilik ruwxında tárbiyalawda áhmiyetli qural bolıp tabıladı. Muzıka jas áwlad tárbiyasında tikkeley tásirsheń qural bolıp esaplanadı. Ol balalarda estetikalıq talǵam, ırǵaqtı seziw qábileti, ritmikalıq sezim sıyaqlı pazıyletlerdi qáliplestiredi. Ásirese, mektepke shekemgi hám mektep dáwirinde muzika sabaqları balalardıń kózqarasın keńeytedi, dóretiwshilik qábiletin júzege shıǵaradı. Elimizde milliy mádeniyat hám kórkem ónerdiń, sonıń ishinde, muzika kórkem ónericiniń rawajlanıwına úlken itibar qaratıldı. Xalıq qosıqları, maqam, dástúriy atqarıw mektepleri qayta tiklendi, jańa kórkem óner orayları qurıldı. Hár jılı ótkeriletuǵın "Sharq taronalari" xalıqaralıq muzıka festivalı tek ǵana mámleketimiz emes, al dúnya xalıqlarınıń muzıkalıq miyrasın keńnen úgit-násiyatlawda úlken áhmiyetke iye bolmaqta. Bul festival hár qıylı millet hám xalıqlardıń muzıkalıq mádeniyatın birlestiretuǵın maydan bolıp xızmet etpekte. Bunnan tısqarı, zamanagóy estrada muzıkası da úlken rawajlandı. Jas atqarıwshılar milliy namalar menen úylesken jańa qosıqlar jaratıp, xalqımızdıń muzıka kórkem ónerin xalıqaralıq maydanǵa alıp shıqpaqta. Sonıń menen birge, klassikalıq muzika, opera, simfoniyalıq orkestr atqarıwshılıǵı da rawajlanıp barmaqta. Muzıka kórkem óneri búgingi kúnde de ruwxıy-aǵartıwshılıq jumıslardıń áhmiyetli quramlıq bólegi bolıp esaplanadı. Mektep, joqarı oqıw ornları, mádeniyat sarayları hám kórkem óner oraylarında ótkeriletuǵın koncertler, muzıkalı kesheler, festivallar jámiyet aǵzaların birlestiredi, olarda milliy maqtanısh sezimin kúsheytedi. Atap aytqanda, Ózbekstanda ótkeriletuǵın "Sharq taronalari" xalıqaralıq muzıka festivalı, túrli wálayatlarda shólkemlestiriletuǵın folklor kesheleri, maqam tańlawları tek ǵana milliy emes, al dúnya xalıqlarınıń mádeniyatın birlestiriwge xızmet etpekte. Búgingi kúnde Ózbekstanda muzıka kórkem ónerin oqıtıw hám úgit-násiyatlawdıń keń sisteması qáliplesken. Qánigelestirilgen muzıka hám kórkem óner mektepleri, konservatoriyalar, joqarı oqıw ornları professional kadrlardı tayarlamaqta.

Muzıka táliminde eki bagdar áhmiyetli:

Professional tálim - kompozitorlar, dirijyorlar, atqarıwshılardı tayarlaw.

Ulıwma estetikalıq bilim beriw - mektep oqıwshıların muzıka arqalı tárbiyalaw.

Keleshekte sanlı texnologiyalar, onlayn bilimlendiriw platformaları hám multimedia qurallarınan paydalanıw arqalı muzıka tálimin jáne de rawajlandırıw múmkin. Sonday-aq, xalıq saz ásbabların úyretiw, milliy miyrastı qásterlep saqlaw da áhmiyetli wazıypalardan biri bolıp esaplanadı. Muzıka tarawınıń ázeliy qádiriyatlarınan zamanagóyligi ólshemlerine bolǵan processlerdi tek ǵana ırǵaqlarda mórlengen tákirarlanbas shıǵarmalardan ǵana ańlaw múmkin. Bunıń kólemi bolsa júdá keń, olardı kóz aldımızǵa keltiriw de qıyın. Sebebi, hárbir xalıqtıń óz ruwxıylıǵı, aǵartıwshılıǵı, estetikası bolıp, ómir degen processte milliy hám sheberlik faktorları menen kórsetilgen. Bunıń negizinde eki úlken oy-pikir bağdarları, yaǵnıy xalıq massalıq muzıkası hám oy-pikirdiń individual dóretiwshilik qatnasıqlarınıń jemisi orın alǵan.

Juwmaqlap aytqanda, muzıka kórkem óneri adamzat mádeniyatınıń ajıralmas bólegi bolıp, onıń tariyxı mıń jıllardı qamtıp aladı. Ol insan ruwxıylıǵı, estetikalıq talǵamı hám ruwxıy dúnyasın qáliplestiriwde sheksiz orın

iyeleydi. Elimizde muzıka kórkem ónerinin milliy hám zamanagóy bagdarları jedel rawajlanbaqta. Bul bolsa jas áwladtı bárkamal insan etip tárbiyalaw, olardıń dóretiwshilik potencialın júzege shıǵarıwda úlken áhmiyetke iye bolmaqta. Keleshekte muzıka kórkem óneri texnologiyalar menen únles halda jáne de jańa basqıshqa kóteriliwi, milliy miyrasımızdı dúnyaǵa keńnen tanıtıwı kútilmekte.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. A.Jabborov, S.Begmatov, M.Azamova. O‘zbek musiqasi tarixi. -T.: «Fan va texnologiya», 2018
2. A.Odilov. O‘zbek xalq cholg‘ularida ijrochilik tarixi. -T., 1995.
3. A.Jabborov «Musiqali drama va komediya janrlari O‘zbekiston kompozitorlarining ijodiyotida». -T .: G‘.G‘ulom, 2000 y.
4. Gulov S.N. Xalq cholg‘ularida ijrochilik: o‘quv qo‘llanma -Buxoro: 2021.

REZYUME. Ushbu maqolada musiqa san’atining inson ruhiy dunyosi, ijtimoiy birlikni mustahkamlash va yosh avlodni estetik tarbiyalashdagi o‘rni yoritilgan. Musiqa qadimdan ruhiy quvvat bag‘ishlovchi vosita sifatida qo‘llanilgan bo‘lib, bugungi kunda ham jamiyat hayotining turli sohalarida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Milliy kuy va qo‘shiqlar xalqning ma’naviy merosini asrashda, milliy o‘zlikni anglashda, yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda beqiyos o‘rin tutadi. Shuningdek, maqolada musiqa san’atining estetik tarbiya va ta’lim jarayonidagi samaradorligi hamda mustaqillik davrida O‘zbekistonda ushbu sohaning rivojlanish tendensiyalari tahlil qilingan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье освещена роль музыкального искусства в духовной жизни человека, укреплении социальной сплоченности и эстетическом воспитании подрастающего поколения. Музыка рассматривается как средство, придающее человеку духовную силу, и в современном обществе она продолжает играть значительную роль в различных сферах жизни. Национальные мелодии и песни имеют важное значение в сохранении духовного наследия народа, осознании национальной самобытности и воспитании молодежи в духе патриотизма. Кроме того, в статье обсуждаются эффективность и значение музыкального искусства в процессе эстетического воспитания и образования, а также тенденции развития данного направления в Узбекистане в эпоху независимости.

SUMMARY. This article highlights the role of musical art in the spiritual life of an individual, in strengthening social cohesion, and in the aesthetic education of the younger generation. Music is regarded as a means of providing spiritual energy and continues to play a vital role in various aspects of modern society. National melodies and songs are essential in preserving the spiritual heritage of the people, fostering national identity, and educating youth in the spirit of patriotism. The article also discusses the effectiveness and importance of musical art in the process of aesthetic education and learning, as well as the developmental trends of this field in Uzbekistan during the era of independence.

SES PAYDA ETIWDE KLAVISHLÍ MUZÍKALÍQ ÁSBABLARDÍŃ ÁHMIYETI

G.Axımbetova – *professor*
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı

Tayanısh sózler: fortepiano, organ, chlesta, akkordeon, melodika, pianino.
Ключевые слова: фортепиано, орган, челеста, аккордеон, мелодия, пианино.
Key words: fiano, organ, chlesta, accordion, melody, piano.

Klavishli muzıka ásbabları muzıka áleminde áhmiyetli orın tutadı. Olar tek jeke atqarıwda emes, al ansambl hám orkestr quramında da keń qollanıladı. Klavishlı